

PRZEGLĄD BIBLIOGRAFICZNY

Archiwa Kościoła katolickiego w Polsce. Informator, oprac. Maria Dębowska, Kielce 2002, Wydawnictwo Jedność, ss. 268.

Informator został wydany jako pierwsza pozycja w serii „Biblioteka Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”. Został opracowany na podstawie ankiet rozesłanych do wszystkich archiwów kościelnych w Polsce z wykorzystaniem wcześniejszych publikacji tego typu. Nie obejmuje on jednak wszystkich archiwów kościelnych. W niektórych diecezjach i zakonach nie zostały one jeszcze utworzone, a w innych stan opracowania zasobu jest niewystarczający dla jego udostępnienia. Okoliczności powstania informatora Autorka omawia w obszernym wstępie naukowym.

Publikacja została podzielona na trzy części: *Archiwa diecezjalne*, *Archiwa zakonów i zgromadzeń zakonnych męskich*, *Archiwa zakonów i zgromadzeń zakonnych żeńskich*. W poszczególnych częściach przyjęto kolejność alfabetyczną. Pojedynczy opis zawiera: adres archiwum, telefon, nazwisko dyrektora oraz informacje o czasie udostępniania zbiorów. Następnie krótki rys historyczny diecezji lub zakonu, informacje o zasobie, pomocach archiwalnych, księgozbiorze podręcznym i publikacjach o archiwum. Najwięcej miejsca poświęcono omówieniu zasobu archiwów. Zakres informacji jest jednak zróżnicowany dla poszczególnych placówek. Niekiedy zawiera jedynie ogólny wykaz akt, innym razem szczegółowe zestawienie zespołów z datami końcowymi i sygnaturami. Rozbieżności te wypływają z faktu zróżnicowania, stopnia zaawansowania opracowania zasobów w poszczególnych archiwach, a także zakresu odpowiedzi udzielanych w ankiecie. Całość publikacji dopełniają: wykaz osób kierujących archiwami, wykaz siedzib archiwów, wykaz archiwów zakonnych według ich potocznych nazw oraz indeks osób i nazw geograficznych. Konieczności osobnego wydania tej publikacji i jej ogromnej wartości nie trzeba specjalnie uzasadniać.

Szybkie zmiany na stanowiskach kierowników archiwów w wyniku śmierci: ks. Konrad Lutyński († 4 VI 2002) – dyr. Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu, ks. Stefan Mizera († 23 IV 2002) dyr. Archiwum Metropolitalnego w Częstochowie, lub przesunięć kadrowych w diecezjach i zakonach spra-

wią, że te informacje najszybciej się dezaktualizują. Najtrwalsze pozostaną informacje o zasobie. Należy żywić nadzieję, że w kolejnych wydaniach i one będą się zmieniać, dokumentując postęp w opracowywaniu archiwaliów kościelnych. Oddany do rąk czytelników informator może – w pewnym zakresie – wskazywać pracownikom archiwów kościelnych kierunki ich pracy. Byłoby także cenne, gdyby publikacja ta, dająca przegląd stanu i metod archiwizacji stosowanych w archiwach kościelnych, zintensyfikowała również teoretyczne dyskusje nad tymi zagadnieniami.

Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651-2001), I. Dzieje, red. S. Rospond, Kraków 2001, ss. 579.

Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651-2001), II-1 Biografie, red. J. Dukała, Kraków 2001, ss. 574.

Trzytomowa (trzeci tom w trakcie przygotowywania) publikacja została opracowana i wydana z okazji 350-lecia pobytu Misjonarzy św. Wincentego a Paulo w Polsce.

Tom I prezentuje w 10 rozdziałach rozwój zgromadzenia. Rozdział pierwszy poświęcony został powstaniu i rozwojowi w Europie zachodniej, rozdziały II-IX omawiają dzieje polskich prowincji, rozdział dziesiąty poświęcono formacji misjonarzy w Polsce. Rozdziały II-IX mają podobną strukturę wewnętrzną. Analizę otwiera prezentacja tła polityczno-kościelnego i organizacji prowincji, zarządu i placówek, z kolei omówione zostały zagadnienia specyficzne dla danego okresu lub prowincji.

Ważnym dopełnieniem całości jest obszerna (24 strony) bibliografia dotycząca dziejów zgromadzenia.

Tom II-1 zawiera noty biograficzne 239 misjonarzy polskich z całego omawianego okresu. Stanowi to ok. 10 % wszystkich pracujących w 350-letnim okresie. Planowana jest kontynuacja tomów biografii. Poszczególne noty zawierają nie tylko informacje ściśle biograficzne, ale także dorobek pisarski (rękopiśmienny i drukowany), literaturę i źródła dotyczące postaci.

Faszinerende Gestalten der Kirche Österreichs, t. 1-3, red. J. Mikrut, Wien 2000-2001 (Dom Verlag).

W kontekście przygotowań do obchodów roku jubileuszowego 2000 i licznych publikacji dotyczących ważnych postaci Kościoła w Austrii, zrodziła się omawiana seria wydawnicza prezentująca wyjątkowe postaci katolików austriackich – duchownych i świeckich. Ukazały się trzy tomy tego wydawnictwa, pod redakcją inicjatora, ks. dr. hab. Jana Mikruta. On też jest autorem wstępu do tomu pierwszego. Wstępy do kolejnych tomów napisali znani austriaccy profesorowie.

Mimo, że tom pierwszy otwiera szkic dotyczący Marka z Aviano, siedemnastowiecznego mnicha, dominują w całym wydawnictwie prace dotyczące katolików żyjących w XIX i XX w. Pod względem naukowym szkice prezen-

tują wysoki poziom. Na końcu każdego tomu zamieszczono zestawienie autorów, wśród których dominują przedstawiciele kręgów uniwersyteckich (nie tylko austriackich) o uznanych osiągnięciach badawczych.

Seria może być interesująca nie tylko dla badaczy dziejów Kościoła austriackiego, ale także polskiego. Poszczególne szkice zawierają obraz nie tylko badanych postaci, ale także realiów religijno-społecznych dziewiętnasto- i dwudziestowiecznego Kościoła na ziemiach dawnej monarchii habsburskiej. Interesujące są dokonywane z perspektywy austriackiej spostrzeżenia i oceny zjawisk omawianych również w polskiej literaturze naukowej. Oprócz tych akcentów, zwracają uwagę szkice dotyczące postaci związanych z katolicyzmem polskim, np. Tomasza Zieglera biskupa tynieckiego (t. 2), czy Marii Teresy Ledóchowskiej (t. 3).

oprac. ks. Grzegorz Bujak

Edward G i g i l e w i c z, *Herby biskupów warmińskich*, Lublin 2001, ss. 220, Redakcja Wydawnictw KUL.

Publikacja składa się ze wstępu i dwóch części: I. analitycznej, która obejmuje następujące rozdziały: 1. Źródła heraldyki biskupiej na Warmii, 2. Poczty heraldyczne, 3. Godła herbowe, 4. Insignia, oznaki godności i ozdoby heraldyczne oraz zakończenie, II. dokumentacyjnej, składającej się ze wstępu, wykazu biskupów warmińskich (ilustracje), wykazu ilustracji, zusammenfassung i bibliografii.

W rozdziale pierwszym autor przeprowadził charakterystykę źródeł kościelnych heraldyki biskupiej na Warmii. W rozdziale tym przedstawił zabytki heraldyki zachowane na pieczęciach i medalach, następnie na małej architekturze i grupę zabytków związanych z kulturą sepulkralną, zaś w dalszej części zostały omówione sprzęty i szaty liturgiczne, a później sprzęty użytkowe oraz elementy stanowiące wyposażenie wnętrza mieszkalnych. Zabytki heraldyczne, mieszczące się w pojęciu malarstwa, zostały omówione jako malarstwo ścienne i sztalugowe. Zaprezentowano zabytki heraldyczne będące wytworem szeroko rozumianej grafiki i rysunku. Przedmiotem analizy stały się także herby występujące w ramach własnościowych znaków książkowych – ekslibrysy, suprekslibrysy oraz znaki pełniące takie funkcje.

Rozdział drugi został poświęcony pocztom heraldycznym biskupów warmińskich. W pierwszym punkcie zostało przedstawione dzieło kanonika warmińskiego, Tomasza Tretera, *De episcopatu et episcopis ecclesiae Varmiensis*, w drugim omówiono malowidła heraldyczne zachowane w wielkim refektarzu lidzbarskiego zamku, w trzecim dzieło *Series episcoporum Varmiensium*, zaś w ostatnim punkcie zostały opisane serie portretów biskupów warmińskich.

W rozdziale trzecim E. Gigilewicz omówił godła herbowe, czyli elementy herbu mieszczące się w polu tarczy herbowej. Analiza godeł została przeprowadzona w pięciu punktach: godła symboliczne – stworzone przez Tomasza

Tretera, gdyż autentyczne herby biskupie na Warmii pojawiły się na początku XIV wieku, herby indywidualne, herby własne, polskie herby rodowe i godła przyjęte.

Rozdział piąty został poświęcony elementom herbu występującym na zewnątrz tarczy herbowej, czyli insygniom, oznakom oraz ozdobom heraldycznym. Najpierw omówiono insygnia i oznaki związane ze sprawowaniem urzędu biskupiego na Warmii, a następnie wyrażające związany ze stolicą biskupią tytuł książęcy. W dalszej części omówiono oznaki osobiste oraz elementy herbu mające przede wszystkim, a często i jedynie walor zdobniczy.

W części analitycznej pracy umieszczono odsyłacze do części dokumentacyjnej. Praca jest warta polecenia, gdyż do tej pory, mimo licznie zachowanych materiałów badawczych, nie pokuszono się o tak szerokie opracowanie powyższej problematyki.

Kościół katolicki w Małopolsce w średniowieczu i we wczesnym okresie nowożytnym, red. Waldemar Kowalski, Jadwiga Muszyńska, Kielce-Gdańsk 2001, ss. 498, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Officina Ferberiana.

Publikacja jest pokłosiem konferencji zorganizowanej przez Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Wyższą Szkołę Ubezpieczeń w Kielcach oraz Instytut Historii Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach w dniach 4-6 grudnia 2000 r. Składa się z contents, wykazu skrótów, przedmowy, preface oraz następujących bloków tematycznych: Struktury i instytucje kościelne, Nauczanie kościelne i życie religijne, Biskupi krakowscy – gospodarze diecezji, Biskupi krakowscy – ludzie wielkiej polityki, Diecezja krakowska w kontekście europejskim; publikację zamyka indeks osób i miejscowości.

W bloku tematycznym dotyczącym struktur i instytucji kościelnych znajdują się następujące publikacje: S. Litak, *Organizacja Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku ze szczególnym uwzględnieniem diecezji krakowskiej*; J. Kalaga, W. Gliński, *Tak zwana misa chrzcielna w Wiślicy w świetle nowych badań archeologicznych*; M. Saczyńska-Kaliszuk, *Ekskomunika za długi w sądzie rektora Uniwersytetu Krakowskiego w późnym średniowieczu*, B. Wojciechowska, *Wokół problemu ekskomuniki w Małopolsce w późnym średniowieczu*; W. Urban, *Działalność sądowa Piotra Tomickiego jako biskupa krakowskiego (1524-1535)*; M. Pieniążek-Samek, *Fundacje artystyczne duchowieństwa na terenie Kielc w XVII i XVIII stuleciu*; M. Szczyglak, *Klasztor ojców bernardynów w Świętej Katarzynie*; S. Kiciński, *Życie codzienne dominikanów w Klimontowie u schyłku XVIII i w początkach XIX stulecia*.

Drugi blok tematyczny, obejmujący nauczanie kościelne i życie religijne, zawiera następujące artykuły: S. Bylina, *Życie religijne ludności wiejskiej regionu świętokrzyskiego u schyłku średniowiecza. Uwarunkowania i przestanki*; R. Skrzyniarz, *Duszpasterstwo zakonów na terenie Małopolski w średniowieczu*; K. Bracha, *Piętnastowieczne kazanie na Boże Narodzenie z tak zwanej kolekcji Piotra z Miłostawia*; J. Hochleitner, *Małopolska a Warmia – me-*

andry współpracy w dziele wdrażania reformy trydenckiej; H. Węgrzynek, *Kościół katolicki a Żydzi w Małopolsce w XVI wieku*; W. Kowalski, *Środowisko parafialne dekanatu jędrzejowskiego doby recepcji ustaw trydenckich*; P. J. Starzyk, *Z dziejów służby Bożej krakowskiej kapituły katedralnej doby rozbiorów*.

Trzecia grupę stanowi blok tematyczny poświęcony biskupom krakowskim jako gospodarcom diecezji: J. Muszyńska, *Testament biskupa krakowskiego Franciszka Krasińskiego z 1573 roku*; J. A. Gierowski, *Biskupi krakowscy XVII i XVIII wieku i ich troska o północną część diecezji*; S. Jędryka, *Konstanty Felicjan Szaniawski jako biskup krakowski*; W. Kęder, *Stosunki Jasnej Góry z biskupem krakowskim w czasach saskich*.

Następny blok poświęcony biskupom krakowskim jako ludziom wielkiej polityki: J. Maciszewski, *Próby mediacyjne Piotra Tylickiego w dobie rokoszu sandomierskiego (1606-1608)*; M. Nagielski, *Mediacje biskupa krakowskiego Andrzeja Trzebickiego w czasie rokoszu Jearzego Lubomirskiego (1665-1666)*; J. Stolicki, *Biskupi krakowscy wobec polityki Jana III Sobieskiego*; M. Czeppe, *Biskup Kajetan Sołtyk. Próba charakterystyki mecenatu*; J. Lewicki, *Architektura pałacu biskupów krakowskich w Warszawie i jej przemiany w czasach nowożytnych*.

Ostatni blok tematyczny, obejmujący diecezję krakowską w kontekście europejskim omawiają: W. Iwańczak, *Małopolska w średniowiecznym dziejopisarstwie czeskim*; M. Chachaj, *Promocje doktorskie biskupów, prałatów i kanoników katedralnych krakowskich na Uniwersytecie Bolońskim od schyłku XV do końca XVII wieku*; B. Rok, *Europejskie podróże duchowieństwa małopolskiego XVIII wieku*.

Publikacja ta nie rości sobie pretensji do sumowania stanu badań nad historią Kościoła katolickiego w przedrozbiorowej Małopolsce, a zakres ujętych w niej problemów dobrze oddaje główne aktualne zainteresowania badawcze.

Pergaminy. Archiwum Kapituły Katedralnej Sandomierskiej, katalog opracował Feliks Kiryk, Sandomierz 2002, ss. 168, Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu.

Katalog opracowany przez profesora F. Kiryka zawiera wstęp, wykaz skrótów, dokumenty pergaminowe z lat 1227-1921, aneks 1 – dokumenty i listy papierowe (oryginały i kopie) z lat 1366-1829, aneks 2 – dokumenty transsumowane z lat 1254-1655 oraz indeks osób i miejscowości.

Katalog obejmuje zbiór 328 pergaminów, z których 102 dotyczy średniowiecza, 99 przypada na wiek XVI, 58 na XVII, 44 na XVIII, 21 na XIX i 4 na XX wiek. Do owych pergaminów dołączono 29 dokumentów papierowych (oryginałów i kopii) oraz, jako drugi aneks, 42 rejestry dokumentów transsumowanych. Daje to 399 pozycji katalogowych. Katalog jest nieocenionym źródłem informacji dla badaczy zajmujących się historią Kościoła ziemi sandomierskiej oraz miejscowości niegdyś należących do diecezji sandomierskiej.

Włodzimierz B i e l a k ks., „*Devotio moderna*” w polskich traktatach duszpasterskich powstałych do połowy XV wieku, Lublin 2002, ss. 216, Wydawnictwo KUL.

Publikacja składa się z przedmowy: *Średniowieczna reforma Kościoła, jej uwarunkowania i wkład myśli polskiej*, napisanej przez M. T. Zahajkiewicza, wykazu skrótów, wstępu i czterech rozdziałów. Rozdz. I. *Dążenia reformatorskie w Kościele w XIV i XV wieku*, rozdz. II. *Myśl o reformie Kościoła na Uniwersytecie Krakowskim*, rozdz. III. *Podręczniki dla duchowieństwa*, rozdz. IV. *Analiza treści podręczników*. Publikację zamykają: *Synteza i wnioski, zakończenie*, wykaz bibliografii i streszczenia w językach czeskim i niemieckim.

W. Bielak pierwszy rozdział poświęcił omówieniu głównych ośrodków reformy Kościoła (ośrodek: paryski, praski i włoskie – prawnicze), a następnie nurtów *devotio moderna* (niderlandzki, czeski i węgierski) oraz ich przenikanie do Polski. W następnym rozdziale przystąpił do ogólnego scharakteryzowania krakowskiego ośrodka uniwersyteckiego z uwzględnieniem rozwijanych w nim przez tamtejszych profesorów myśli o reformie. Autor zwrócił uwagę na rodzaje pism rodzimych i zachodnioeuropejskich, spotykanych na terenie Polski w okresie poprzedzającym twórczość środowiska krakowskiego, a następnie zaprezentował najważniejsze rękopisy polskich traktatów duszpasterskich z pierwszej połowy XV wieku. W ostatnim rozdziale dokonał analizy treści wymienionych podręczników, ukazując ich wpływ na formację duchową i intelektualną polskiego duchowieństwa.

Celem niniejszej pracy było wykazanie wpływów *devotio moderna* na podręczniki dla duchowieństwa polskiego powstałe w środowisku Uniwersytetu Krakowskiego w pierwszej połowie XV wieku oraz próba określenia skąd te idee przenikały do Polski.

Stanisław L i b r o w s k i ks., *Inwentarz realny dokumentów archiwum diecezjalnego we Włocławku. Dział II. Dokumenty w kopiariuszach: tom 10. Kopiariusz gospodarczy z przełomu XVII-XVIII wieku*, Włocławek 2002, ss. 200, nakład własny w 100 egzemplarzach.

Inwentarz obejmuje: I. Wprowadzenie do całości tomu, składające się z 1. Opisu zewnętrznego obydwu części, 2. Zawartości dokumentowej tomu dziejącego, 3. Wiadomości o kopistach, 4. Nieszczęścia i trudy, 5. Dalsze zmiany w słownictwie i podziałach, 6. Odchylenia w umieszczeniu kopii, 7. Nie są dokumentami lecz aktami, 8. Zmienna tytulatura biskupów, 9. Wartość naukowa kopiariuszy gospodarczych. Część 1. Dokumenty z drugiej połowy XVII wieku, II. Numery, datacje, regesty i karty dokumentów w kopiariuszu, § 1. Dokumenty pontyfikatu Czartoryskiego z lat 1658-1673 numery 2-58; § 2. Dokumenty pontyfikatu Sarnowskiego z lat 1678-1680 numery 59-78; § 3. Dokumenty pontyfikatu Madalińskiego z lat 1681-1691 numery 79-141; § 4. Dokumenty pontyfikatu Dąbskiego z lat 1693-1699 numery 142-170; Część 2. Dokumenty

z pierwszej połowy XVIII wieku, II. Numery, datacje, rejestry i karty dokumentów w kopiariuszu, § 1. Dokumenty pontyfikatu Czartoryskiego a powinien być w części pierwszej; § 2. Dokumenty pontyfikatu Dąbskiego choć powinny być w części pierwszej numery 2-11; § 3. Dokumenty pontyfikatu St. Szembeka z lat 1700-1703 numery 12-16; § 4. Dokumenty pontyfikatu Szaniawskiego z lat 1707-1720 numery 17-48; § 5. Dokumenty pontyfikatu K. A. Szembeka z lat 1721-1739 numery 49-108; § 6. Dokumenty pontyfikatu Grabowskiego z lat 1740-1741 numery 109-131; § 7. Dokumenty pontyfikatu Czapskiego z lat 1742-1748 numery 132-142; Dokumenty pontyfikatu Dembowskiego z lat 1753-1759 numery 143-160; § 9. Dokumenty kapituły katedralnej z lat 1670-1758 numery 161-185.

Stanisław L i b r o w s k i ks., *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Dział II. Dokumenty w kopiariuszach: tom 11. Kopiariusz gospodarczy trzyczęściowy*, Włocławek 2002, ss. 200, nakład własny w 125 egzemplarzach.

Inwentarz obejmuje: Część pierwsza. Kopiariusz rozpoczęty w 1759 roku, a ukończony w 1865, zawierający dokumenty z lat 1748-1865, I. Wprowadzenie do części pierwszej, II. Numery, datacja, rejestry i karty dokumentów w kopiariuszu; Część druga. Dokumenty fundacyjne i erekcyjne instytucji kościelnych od XIII do XVIII wieku, I. Wprowadzenie do części drugiej, II. Numery, datacje, rejestry i karty dokumentów w kopiariuszu; Część trzecia. Beneficja pięćdziesięciu instytucji, I. Wprowadzenie do części trzeciej, II. Miejscowości, datacja, informacja i karty kopiariusza.

Jacek Maciej W o j t k o w s k i ks., *Świątynie ewangelickie przekazane katolikom na Warmii i Mazurach w latach 1972-1992*, Olsztyn 2002, ss. 216 plus fotografie, Wydział Duszpasterski Kurii Metropolitalnej Archidiecezji Warmińskiej.

Publikacja składa się z wykazu skrótów, wstępu, rozdz. 1. Przemiany kościelne na Warmii i Mazurach po drugiej wojnie światowej, rozdz. 2. Wykup (omówiono kościoły pozyskane na podstawie umowy kupna-sprzedaży), rozdz. 3. Dzierżawa i darowizna, rozdz. 4. Sprawy niesfinalizowane, rozdz. 5. Próba oceny według katolickich zasad ekumenizmu, zakończenia, bibliografii, wykresów A i B, 16 aneksów i przypisów do nich oraz wykazu 5 tabel.

Publikacja została opracowana przede wszystkim na źródłach archiwalnych. Autor niniejszego studium przedstawił starania diecezji warmińskiej o kościoły ewangelickie w latach 1972-1992. Próbował odpowiedzieć na kilka pytań związanych z ekumenizmem praktycznym i otwarciem się jednego Kościoła na potrzeby drugiego w zmieniającej się sytuacji społeczno-ekonomicznej.

oprac. Ryszard Skrzyniarz